

11 czerwca 2026



**UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE**

Wydział Filozoficzny

Instytut Socjologii

Dr hab. Ewa Kopczyńska, prof. UJ

Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego

Ul. Grodzka 52

31-044 Kraków

ewa.kopczynska@uj.edu.pl

Opinia na temat osiągnięcia naukowego i dorobku dr Ruty Śpiewak

w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego

Dr Ruta Śpiewak jest pracownicą Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Stopień doktora w zakresie socjologii uzyskała uchwałą Rady Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego Uniwersytetu Łódzkiego w 2012 roku na podstawie rozprawy „Mieszkańcy wsi wobec nowego modelu rozwoju wiejskiego na przykładzie wybranego regionu”.

Dr Śpiewak przedstawiła osiągnięcie habilitacyjne w postaci cyklu dwunastu artykułów poświęconych alternatywnym sieciom żywnościowym, opublikowanych w czasopismach naukowych w latach 2015-2024. Niniejsza opinia dotyczy w pierwszej kolejności przedstawionego osiągnięcia, czyli cyklu artykułów, następnie pozostałego dorobku Habilitantki i kończy się konkluzją.

Ocena przedstawionego osiągnięcia

Artykuły przedstawione przez Habilitantkę opublikowane zostały w czasopismach o uznanej renomie, w większości dotyczących tematyki żywności, obszarów wiejskich i zrównoważonego rozwoju. Dwa artykuły z cyklu ukazały się w polskim czasopiśmie „Wieś i Rolnictwo”, jedno w numerze specjalnym „The Social Meaning of Food” węgierskiego „Socio.hu Social Science Review”, pozostałe zaś w czasopismach o zasięgu międzynarodowym, od bardziej specjalistycznych „Sociologia Ruralis”, „The Journal of Peasant Studies” i „The International Journal of Sociology of Agriculture and Food”, po szersze tematycznie „Food, Culture, and Society”, „Nature Food” czy „East European Politics and Societies”. Poza jednym wyjątkiem są to teksty w języku angielskim.

ul. Grodzka 52

31-044 Kraków

tel. +48 (12) 422-21-29

instytut.socjologii@uj.edu.pl

www.socjologia.uj.edu.pl

„Enclaves of activism and taste: Consumer cooperatives in Poland as alternative food networks” to otwierający tekst, który przedstawia kilka wątków fundamentalnych dla dalszych badań dr Śpiewak, a także dla dyskusji dotyczącej przemian systemów żywnościowych. Jest to między innymi ramowanie teoretyczne nowych inicjatyw obywatelskich związanych z produkcją, dystrybucją i konsumpcją żywności, czyli kategorii alternatywnych sieci żywnościowych. Artykuł z jednej strony opisuje nowe dla Polski zjawiska takie jak wyłanianie się kooperatyw spożywczych, z drugiej osadza te procesy w kontekście historycznym, ekonomicznym i politycznym, właściwym dla tej części Europy. Uwidocznienie i podkreślenie roli kontekstu historyczno-politycznego Polski uważam za ważny i kształtujący późniejsze badania w tym obszarze, wkład Autorki tekstu. Po analizie dość obszernego jak na charakter badanej populacji materiału empirycznego, Autorki proponują traktować kooperatywy jako enklawy, stosunkowo niszowe formy, słabo osadzone w kulturze regionów, w lokalnych społecznościach i wśród lokalnych instytucji, o luźnych sieciach współpracy. W pracy pojawia się wymiar klasowy, który stanowi jedną z wiodących osi diagnozy współczesnych nierówności żywnościowych i krytyki związanej z wyzwaniem transformacji żywnościowej. Autorki na podstawie analizy zebranego materiału empirycznego proponują podział na kooperatywy o charakterze aktywistycznym o silnych postulatach politycznych i ideowym profilu oraz kooperatywy konsumenckie, zorientowane na samej dystrybucji, o bardziej indywidualistycznym, pragmatycznym charakterze. Podział ten może dobrze obrazować wczesny etap wyłaniania się kooperatyw, a może nawet wczesny etap wielu innych form obywatelskiego zaangażowania i samoorganizacji. Moje wątpliwości budzi natomiast zasadność formułowania tego podziału jako swoistej typologii kooperatyw, czyniącej z tej różnicy celów i praktyk kryterium formalnego podziału. Aktywizm i polityczne zaangażowanie jest, w moim rozumieniu, sposobem uczestnictwa, ewentualnie praktyką określającą moment historyczny w biografii danej instytucji – raczej niż cechą definiującą daną formę uspołecznienia. Inna wątpliwość dotycząca wskazanych w artykule linii podziałów wiąże się z kontekstem działania kooperatyw. Niemal wszystkie kooperatywy polskie są jedynymi tego rodzaju inicjatywami w swoich lokalizacjach. Jako takie muszą one odpowiadać na motywacje i potrzeby różnorodnych członków. Właściwie jedynie w Warszawie działa więcej niż jedna i, jak miemam, w takim kontekście możliwe (a może nawet ‘naturalne’) było wyłonienie się co najmniej dwóch różnych od siebie profili środowisk. Podsumowując, moja wątpliwość dotycząca ww. podziału i innych osi opozycji wskazanych w publikacji dotyczy specyficznego usytuowania dużej części zebranego materiału badawczego i związanej z tym perspektywy analizy.

Drugi z przedstawionych w ramach cyklu artykułów dotyczy rolnictwa ekologicznego w Polsce i jego potencjalnej wielofunkcyjności. Oparty na studium przypadku z 2013 roku tekst stawia pytania o ścieżki transformacji obszarów wiejskich i o rolę rolnictwa ekologicznego w tym procesie. Przedstawiając pogłębione dane pochodzące z południowo-wschodniej Polski, Autorka formułuje i uzasadnia pozytywne prognozy związane z potencjałem tej formy gospodarowania. Osadzając swoją teorię zmiany w szerszym ramie społeczno-gospodarczej wskazuje na procesy formowania sieci współpracy, mobilizacji tzw.

zasobów społecznych (np. poczucia więzi, tożsamości i kultur lokalnych), które towarzyszą – lub mogą towarzyszyć – rozwojowi gospodarstwu wsi opartemu na rolnictwie ekologicznym. Autorka w Autoreferacie przedstawia to studium jako rozpoczynające wątek dóbr wspólnych, teoretycznie rozwinięty w znacznie późniejszych publikacjach. Ja widzę w nim także przejaw ogólniejszej strategii badawczej, typowej dla podejścia Autorki w przedstawionym osiągnięciu, mianowicie konsekwentne wpisywanie pogłębionego kontekstu społecznego, gospodarczego i politycznego Polski w ramy międzynarodowej debaty naukowej dotyczącej globalnych i lokalnych ścieżek rozwoju. W omawianym artykule pojawiają się zarówno znaczące teoretycznie odwołania do wybitnych polskich socjolożek i socjologów wsi, jak i do światowych badaczy tego obszaru.

Artykuł „The Social Process of Defining Quality Food, Based on the Opinions of Polish Consumer Cooperative Members” z 2016 roku oparty jest na badaniu kwestionariuszowym wśród członkiń i członków polskich kooperatyw spożywczych. Autorka przedstawia sposób, w jaki rozumiana jest jakość żywności w tej grupie, podkreślając procesualny charakter tej oceny. W przypadku tych specyficznych konsumentów duże znaczenie dla wartościowania żywności odgrywają pozamaterialne czynniki, w szczególności sposób i warunki produkcji, tj. sezonowość, naturalność, lokalność, kwestie etyczne, a także warunki samej wymiany – znajomość producenta i zaufanie. W dyskusji wyników badania Ruta Śpiewak wskazuje na nietypowość członków kooperatyw na tle ogólnej populacji konsumentów w Polsce, przeciwstawiając powyższe kryteria jakościowe kryterium ceny, które z kolei w deklaracjach ogółu Polaków wysuwa się na pierwszy plan. Ten element interpretacji wyników wydaje mi się dyskusyjny ze względu na zbyt szybkie postawienie ich jako wykluczających się. Istnienie wielu niespójnych ze sobą kryteriów wyboru jest typowe dla większości sytuacji społecznych, a nawigowanie między sprzecznymi wymaganiami, ograniczeniami, celami jest elementem procesu, o którym zresztą jest również mowa w artykule. Badacze konsumpcji, opisując to zjawisko, odwołują się na przykład do teorii konwencji Boltanskiego i Thévenota, pozwalającej na uchwycenie wielowymiarowego (wieloświatowego) charakteru sytuacji społecznych i współistnienia wielu sposobów wartościowania. Bardzo klasycznym, a jednocześnie zniuansowanym przykładem takiej analizy jest „What is a good tomato?” Annemarii Mol i Franka Heuts. To zastrzeżenie nie zmienia faktu, że przedstawiony artykuł zawiera ważne, oparte na danych ustalenia dotyczące grupy odgrywającej szczególną rolę w transformacji żywnościowej, jaką są kooperatywy.

Publikacja „Beyond the “Northern” and “Southern” Divide: Food and Space in Polish Consumer Cooperatives” napisana została ponownie wraz z dr Aleksandrą Bilewicz i kontynuuje analizę materiałów zbieranych w wieloletnim wspólnym projekcie oraz danych z badań kwestionariuszowych. Tekst umiejscawia polskie kooperatywy wśród innych tego typu organizacji w Europie, przywołując wcześniejsze ustalenia z artykułu o kooperatywach jako enklawach. Tekst „Beyond...” odnosi się do podziału Sonnino i Marsdena na kooperatywy północne, bardziej sformalizowane, oparte na wartościach zdrowotnych, bezpieczeństwie żywności, ekologii i etyce produkcji oraz na kooperatywy południowe, bardziej zorientowane

na smak, tradycję, lokalność i pochodzenie żywności. Podział ten nie zawsze odpowiada podziałom geograficznym. Po analizie ww. danych Autorki dochodzą do wniosku o umiarkowanej adekwatności podziału na północne i południowe kooperatywy w polskim kontekście. Przyczyn upatrują w innych, słabo dostrzeganych przez „zachodnich” autorów, uwarunkowaniach społecznych oraz historyczno-politycznych, a tym samym w specyficznym kulturowym i ekonomicznym zakorzenieniu tych inicjatyw. To czyni je po części mieszanką południowych i północnych typów, po części zaś formą niepodobną do żadnego z nich. Wartość artykułu jest więc dwójaka: po pierwsze testuje, z negatywnym rezultatem, powyższą typologię, po drugie, z użyciem typów północnego i południowego, i – ponownie – aktywistycznego i konsumenckiego, przedstawia cechy współczesnego ruchu kooperatywnego w Polsce w obszarze żywności.

Przedmiotem kolejnej publikacji w cyklu jest analiza wpływu organizacji rolniczych na kształt systemu żywnościowego. „Farmers’ Associations: Their Resources and Channels of Influence. Evidence from Poland” oparty jest danych mieszanych, zebranych w dwóch etapach: wywiadów pogłębionych oraz badań kwestionariuszowych. Wyniki badań prowadzą Autorki do wniosku o ograniczonych możliwościach wpływu tych środowisk na polityki rolne, zarówno na poziomie krajowym jak i europejskim. Przy braku kapitałów politycznych (w tym organizacyjnych) oraz wiedzy, i tym samym ograniczonej skuteczności bezpośredniego komunikowania swoich interesów, środowiska rolnicze nierzadko wybierają ścieżkę demonstracji i protestów. Z względnej słabości organizacji rolniczych Autorki wysuwają kilka wniosków, dotyczących między innymi uwarunkowań historycznych polskiego rolnictwa i jego niskiego kapitału społecznego, braku samoorganizacji, która dawałaby silniejszą pozycję w procesach politycznych, a także braku realistycznego oglądu swojej pozycji w strukturach decyzyjnych. Artykuł wpisuje się w tę część osiągnięcia, która dotyczy współczesnych przemian rolnictwa i rolników w Polsce, rozwoju obszarów wiejskich, a także potencjalnych i realizowanych ścieżek transformacji żywnościowych, nieco mniej zaś wpisuje się w główną tematykę zadeklarowaną przez Habilitantkę, czyli związaną z alternatywnymi sieciami żywnościowymi.

W „Between Imitation and Embeddedness: Three Types of Polish Alternative Food Networks” tematyka polskich alternatywnych sieci powraca w ramie teorii praktyk społecznych. Siedem różnorodnych przypadków takich sieci zostało poddanych analizie przez zespół badaczy i tym razem kooperatywy są tylko jednym z wielu form, obok targowisk, rolnictwa wspieranego przez społeczność, ekomuzeum, stowarzyszenia winiarzy i convivium Slow Food. Wartościowe jest samo zestawienie i poddanie analizie tak różnych form mieszczących się w szerokiej definicji alternatywnych sieci żywnościowych, a rzadziej uwzględnianych w międzynarodowej literaturze AFN. Odwołując się do teorii praktyk społecznych, autorzy analizą trzy aspekty AFN: ideowy, materialny i działalnościowy. W ramach każdego z tych wymiarów odnajdują różnice, które następnie porządkowane są w trzech typach: sieci imitujących istniejące modele AFN (imitated), sieci zakorzenionych w tradycji lokalnie i historycznie (embedded) oraz sieci mieszanych (mixed). Artykuł podejmuje

w sposób pogłębiony i krytyczny dialog z literaturą światową dotyczącą AFN, a także pozycji aktorów peryferyjnych w tej literaturze, co stanowi jeden z ważnych elementów osiągnięcia Habilitantki. Ponownie, zaproponowana przez Autorów typologia służy nie tyle ustanowieniu podziałów i definicji, co jako narzędzie przeglądania i rozumienia procesów wyłaniania się alternatyw w systemach żywnościowych w różnych kontekstach. Jako nietrafiony zabieg analityczny traktuję odwołanie do teorii praktyk społecznych. Poprzez oddzielenie od siebie i osobne analizowanie trzech wymiarów/elementów praktyk (ideowego, materialności i działań) Autorzy porzucają fundamentalne założenie koncepcji praktyk, w których dopiero złożenie ich wszystkich definiuje praktykę. W efekcie takiego zabiegu mamy do czynienia z jednostkami analizy oderwanymi od praktyk, a same te praktyki tracą swój kształt pod skalpelem analizy. To oderwanie sprawia, że, w moim przekonaniu, odniesienie do TPS jest jedynie deklaratywne i mylące.

Krótki, wieloautorski, ale wpływowy i zaangażowany artykuł „Food as a commodity, human right or common good” to tekst ramujący podejścia do systemu żywnościowego. Podobnie jak wiele innych podejść, kwestionuje on zasadność i słuszność stosowania kategorii ograniczających system żywnościowy do kategorii i mechanizmów rynkowych (jedzenie jako towar), postulując stosowanie ram politycznych (obywatelstwa żywnościowego, jedzenie jako prawo) oraz żywności jako dobra wspólnego. Tekst ma charakter manifestu i, zwłaszcza w tej ostatniej ramie koncepcyjnej, otwiera nowe interpretacyjne i praktyczne ujęcia procesów zmiany w lokalnych i globalnych porządkach żywnościowych. Tekst, będący efektem współpracy z wybitnymi badaczkami i badaczami międzynarodowymi, włącza Habilitantkę i jej perspektywę do światowej dyskusji naukowej i politycznej w tym temacie. Zasadnie tekst został umieszczony w cyklu stanowiącym osiągnięcie i zrozumiała jest decyzja Badaczki o rozwijaniu tej koncepcji w swoich pracach.

W roku 2022 ukazał się artykuł dotyczący uwspólniania (commoning) ziemi jako sposobu gospodarowania w ramie dóbr wspólnych „Znaczenie obszarów wspólnie użytkowanych (land commons) w Polsce w produkcji żywności – wstęp do dyskusji”. Ambicją Autorki i wartością artykułu jest wskazanie rodzaju i skali takiej formy w Polsce w oparciu o dane zastane i badania własne. Mamy więc w tekście omówione lasy publiczne, wspólnoty gruntowe, ogrody społecznościowe oraz rodzinne ogrody działkowe jako różnorodne dobra wspólne (tu: land commons) i jako podobny sposób zarządzania przestrzenią w kontekście produkcji żywności. Autorki analizując te rozwiązania jako dobra wspólne i poza logiką neoliberalną, zwracają uwagę na procesy społeczne i środowiskowe. Wskazują, że, niesłusznie, rozwiązania oparte na uwspólnianiu i ich funkcje, rzadko są dostrzegane i doceniane na poziomie polityk przestrzennych i innych, skupionych zwykle na zindywidualizowanych, zorientowanych na zysk i opartych na własności prywatnej, modelach. Artykuł przekonująco przedstawia korzyści z przyjęcia innej ramy, uwzględniającej podmiot zbiorowy (w rozumieniu społecznym, a nie stricte rynkowym) i dynamikę społecznościową jako podstawę dla dobrostanu ludzkiego i pozaludzkiego, rezyliencji systemów żywnościowych, zarządzania przestrzenią i tzw. *food governance*.

Artykuł „The dark side of the bun: Endo and exogenous class exclusions in Polish Alternative Food Network” kontynuuje wątek podjęty we wcześniejszych publikacjach, mianowicie kwestię klasowych profili i związanych z nimi podziałów wśród inicjatyw wpisujących się w szeroko rozumiane alternatywne sieci żywnościowe. Autorzy, w oparciu o obszerny materiał empiryczny (75 wywiadów pogłębionych z uczestnikami 6 różnych sieci), rozwijają ustalenia i typologie wypracowane we wcześniejszych analizach. Tym razem proponują podział na dwa rodzaje wykluczeń, endogenne i egzogenne, ujawniające się w wymiarze profilu społecznego, motywacji, kapitałów i przestrzenności. Autorzy stawiają również tezę o pogłębiających się podziałach w ramach tych inicjatyw (klasowych, normatywnych, miasto-wieś, miejsca produkcji – miejsca konsumpcji etc.) i pomiędzy nimi oraz o strukturalnej naturze wykluczeń uniemożliwiających ich skalowanie i realny wpływ na zmianę systemów żywnościowych. Nie kwestionując wartości naukowej analiz, które prowadzą Autorzy (opartych na solidnych danych, systematycznie poprowadzonych, mocno osadzonych w ramie teoretycznej), tezę tę uznają za niewystarczająco uzasadnioną. Istnienie różnorodnych, klasowo lub aksjologicznie sprofilowanych inicjatyw niekoniecznie jest czynnikiem hamującym przemiany: być może różnorodność modeli i rozwiązań jest w systemie żywnościowym pożądana i stymuluje zmianę? Do solidnego uzasadnienia ww. tezy brakuje więc wyłożonej jasno teorii zmiany, tzn. wskazania mechanizmów, które miałyby prowadzić do transformacji, a które polaryzacja uniemożliwia. Pesymizm i swego rodzaju fatalizm Autorów traktuję więc jako część ich zaangażowanego, ocennego stanowiska, niekoniecznie, w moim mniemaniu wynikający z przeprowadzonych analiz. Dodatkowym zastrzeżeniem tekstu jest płynne przejście od badań nad wykluczającym charakterem inicjatyw do motywów lub intencji ich uczestników. Ekskluzywny charakter poszczególnych form społecznych niekoniecznie zawiera w sobie programowe wykluczenie, więc np. przypisywanie klasie średniej braku otwartości i intencji rozszerzania inicjatywy może być nadużyciem (w moim przekonaniu w ogólnym odniesieniu do AFN jest nadużyciem). Analiza wykluczenia strukturalnego nie daje się prosto przełożyć na pytania typu: „Is the primary goal of the AFNs – to change the food system – failing as they create more exclusions than bridges, at least in our part of the world?”.

Artykuł “In Common or Enclosed: A Comparison of Farmers’ Market Development in Poland and the United States” łączy dwa główne wątki tematyczne cyklu przedstawionego jako osiągnięcie: temat alternatywnych sieci żywnościowych oraz koncepcję dóbr wspólnych. Przedmiotem badania są dwa targowiska - w Stanach Zjednoczonych i w Polsce, potraktowane jako przykłady alternatywnych sieci żywnościowych, w ramach których realizuje się uwspólnianie (commoning) wokół żywności. Wybór przypadków może generować pewne trudności analityczne, chociażby związane z zaliczeniem targowisk do alternatywnych sieci. Ich wpisanie w kultury tradycyjne, a także we współczesne krajobrazy żywnościowe, a także ścisłe związki z dominującym systemem żywnościowym (przynajmniej w Polsce), rodzi pytanie o ich alternatywność, niszowość i eksperymentalny charakter. Te trudności po części są rozwiązane wyborem targowiska stosunkowo nowego, zorientowanego od początku na produkcję lokalną, oddolność, zdrowotność, zaufanie, wspólnotę (Frymark) – ale jednocześnie

stawia pod znakiem zapytania ewentualną generalizację na targowiska polskie czy wschodnioeuropejskie krajobrazy żywnościowe. Studium ma jednak na celu przedstawienie dynamicznego aspektu współlania i złożoności, niejednorodności procesów społeczno-ekonomicznych i wyzwań związanych z utrzymaniem tych form. Jednocześnie Autorki zajmują stanowisko wyraźnie podkreślające wagę tego rodzaju rozwiązań dla bezpieczeństwa żywnościowego, wspierania lokalnych społeczności, zrównoważonego rozwoju i zdrowia. Formułują konieczność instytucjonalnego, publicznego wsparcia obszarów współlania w systemie żywnościowym oraz badań prowadzących do budowania policentrycznych, transformacyjnych modeli zarządzania i gospodarowania (governance) w obszarze żywności. To ważny tekst w dorobku Habilitantki, w którym koncepcja Elinor Ostrom służy jako pogłębiona, konsekwentna rama analityczna. Współpraca naukowa Auterek w publikacji, bez wątplenia twórcza i owocna, ujawnia jednak szereg wyzwań miejscami osłabiających tekst. Dzieje się to na poziomie definicji i typów: np. uzgodnienia, czym jest targ, jaki jego rodzaj jest analizowany, definicji AFN adekwatnej do obu kontekstów, definicji i „skalibrowania” nierówności społecznych, gdzie ujawnia się waga kontekstu historycznego etc. Koncepcja dóbr wspólnych i współlania przytoczona jako wiodąca rama analityczna nie jest, w moim odczycie, wystarczająco blisko przyłożona do materiału empirycznego i pozostawia wątpliwość co do zasadności traktowania targu jako przestrzeni commoning i jako alternatywy dla zindywidualizowanego, neoliberalnego uprzemysłowionego rynku. Najpewniej jednak należy te niedopowiedzenia traktować jako konieczny aspekt badań prowadzonych pomiędzy różnymi kontekstami kulturowymi i akademickimi i jako etap rozwijania autorskich ujęć.

Artykuł „Alternative Food Networks from the Institutional Perspective” to ponowna analiza polskich alternatywnych sieci żywnościowych, tym razem w ujęciu instytucjonalnym. Cztery wymiary instytucji (znaczenia, powiązania, kontrola i działania) potraktowane są jako rama do analizy alternatywnych sieci żywnościowych, ponownie na przykładzie sześciu mocno zróżnicowanych przypadków z Polski. Rezultaty analizy wskazują na zasadnicze podobieństwo próby na poziomie znaczeń i wartości: w ich centrum stoi zdrowie własne i rodziny oraz bezpieczeństwo, a także korzyści ekonomiczne. Różnice między przypadkami ujawniają się natomiast w pozostałych wymiarach, które Autorzy w uporządkowany i szczegółowy sposób przedstawiają. Choć studium to opiera się na materiałach analizowanych w poprzednich publikacjach, to tym razem bardziej usystematyzowane podejście pozwala precyzyjnie scharakteryzować różnice między AFN. Wprowadzenie kilku wymiarów opisu poszczególnych sieci, zamiast (z konieczności) upraszczających typologii łączących różne wymiary, ma potencjał trafniejszego opisu różnego typu polskich, wschodnioeuropejskich i pozaeuropejskich AFN.

Ostatnie, najnowsze studium w cyklu, „A peasantry in Poland? New farmers, the peasant mode of production and their situations in local communities”, napisane ponownie z Aleksandrą Bilewicz to aplikacja kategorii Jana Douwe van der Ploega do kontekstu polskiego rolnictwa. Autorki skupiają się na usytuowaniu „nowych rolników” w

lokalnych społecznościach, sposobu, w jaki praktykują rolniczy sposób życia przy jednoczesnym utrzymywaniu więzi ze środowiskiem miejskim i zachowaniu odrębności jako swego rodzaju uprzywilejowana nisza. To bardzo ciekawy i ważny tekst wyjaśniający i pośrednio prognozujący przemiany polskiej wsi w kontekście form rolnictwa, procesów społeczno-demograficznych i gospodarczych, a także pozycji różnych grup rolników w systemie żywnościowym. Znakomite przedstawienie współczesnych mechanizmów stratyfikacji w społecznościach wiejskich osadzone jest w dyskusjach dotyczących suwerenności żywnościowej rolników, ich pozycjach w strukturach władzy (upodmiotowienia i obywatelstwa żywnościowego), wyłaniania się współczesnych tożsamości i dynamiki integracji wspólnot wiejskich, wyzwań związanych z politykami rolnymi, przyszłości rolnictwa ekologicznego i małych gospodarstw. Jest to bardzo dobre studium, rzucające również światło na kształt polskich alternatywnych sieci żywnościowych, a także ich enklawowej, wykluczającej dynamiki. W tym sensie tekst bardzo dobrze wpisuje się w tematyczne ramy cyklu.

Powyższe szczegółowe omówienie i ocena poszczególnych publikacji wymaga jeszcze uzupełnienia komentarzem na temat całości. W mojej ocenie przedstawione publikacje składają się na spójny cykl, w którym wydzielić można kilka uzupełniających się i ściśle związanych ze sobą wątków: alternatywnych sieci żywnościowych, obszarów wiejskich i produkcji żywności oraz koncepcji dóbr wspólnych. Na moją wysoką ocenę osiągnięcia składa się w szczególności wartość obszernych, wieloletnich badań empirycznych, systematyczna i wieloetapowa analiza wyników tych badań, wprowadzenie w niej nowych ram teoretycznych, a także krytyczne, refleksyjne ujęcie wyrażające się między innymi w dostrzeżeniu słabości i niespójności AFN, a także uteoretycznieniu kontekstu polskiego/wschodnioeuropejskiego w światowej debacie naukowej.

Wątpliwości, które pojawiają się w ocenie całości osiągnięcia dotyczą dominującej strategii analitycznej, które opiera się na rozszerzaniu lub proponowaniu kolejnych typologii AFN. Jak rozumiem, jest to (skuteczny) sposób na włączenie się w światową debatę w tym obszarze badań, jednak do pewnego stopnia jest to strategia samoograniczająca, o mniejszej mocy redefiniowania pola naukowego, gdyż raczej dopełnia i komentuje już istniejące modele. Nie mam wątpliwości, że długoletnie, bardzo obszerne badania Habilitantki pozwalają Jej na formułowanie autorskich koncepcji i takie przedsięwzięcia w Jej dorobku dostrzegam i cenię.

Pewien niedosyt pozostawia w osiągnięciu kwestia wykorzystania kontekstu historyczno-kulturowego do formułowania nowych ram dla AFN. Przykładowo tematyka historii spółdzielczości (nie tylko w Polsce) pozwoliłaby na całkiem inne, nowe rozumienie alternatywy w systemach żywnościowych, gdyby zaaplikować je porównawczych, przekrojowych studiów. Habilitantka dysponuje zarówno wiedzą w tym obszarze (dotyczącą np. ruchu spółdzielczego i kategorii (pół)peryferyjności, przeobrażeń rolnictwa), jak i materiałem empirycznym, który mógłby posłużyć jako grunt dla nowej propozycji teoretycznej, innej niż wątki obecne w dominującej literaturze AFN. Taką propozycją jest,

rzecz jasna, teoria dóbr wspólnych, widzę jednak w dorobku Autorki znacznie więcej takich kierunków, pozostawionych bez rozwinięcia.

Większość przedstawionych publikacji to studia przygotowane we współpracy z innymi badaczami. Choć może to prowadzić do rozproszenia dorobku i trudności w ocenie wkładu Habilitantki, to w przypadku ocenianych tu prac takie wątpliwości nie pojawiają się. Linia prowadzonych badań jest konsekwentna i spójna, a załączone oświadczenia Autorów są wyczerpujące i jasno wskazują na zakres odpowiedzialności autorskiej dr Śpiewak. Podzielam zasadność ambicji budowania zróżnicowanego zespołu, z którym wieloletnia współpraca pozwala na stawianie nowych pytań i twórcze rozwijanie wspólnych tematów badawczych. Uznaję, że taka właśnie sytuacja zachodzi w ocenianym dorobku.

Ocena pozostałych aktywności naukowych

Publikacje, które Habilitantka wskazuje poza osiągnięciem, oceniam bardzo wysoko. Dr Śpiewak wykazuje się bardzo bogatym dorobkiem naukowym, w którym znalazły się zarówno artykuły anglojęzyczne publikowane w prestiżowych czasopismach międzynarodowych, wiodących w swoich obszarach, jak i monografie wieloautorskie, rozdziały i publikacje o zasięgu krajowym. Na podkreślenie zasługuje także wysoka aktywność badawczo-projektowa Ruty Śpiewak, zarówno w roli głównej wykonawczynie jak i kierowniczką, co przejawia się w obfитоści danych empirycznych, raportów i samych publikacji, przygotowanych dzięki skutecznemu pozyskiwaniu środków zewnętrznych i - co ważne w przypadku profilu naukowego Habilitantki – udanej pracy zespołowej. Dr Ruta Śpiewak jest bardzo aktywną uczestniczką życia naukowego, zarówno na poziomie krajowym jak i międzynarodowym, o czym świadczą liczne konferencje, projekty, staże, nagrody i przyjmowanie roli recenzentki. Co warto podkreślić, prace Habilitantki mają wpływ na działania różnego typu podmiotów związanych z politykami żywnościowymi, rolnymi, społecznymi – od europejskich ciał decyzyjnych, po fundacje i inicjatywy obywatelskie na różnych poziomach działania. Uważam dorobek naukowy dr Śpiewak za bogaty i zróżnicowany, co nie pozostawia wątpliwości do Jej doskonałości naukowej. Zaangażowanie praktyczne i aktywistyczne w pozycji ekspertki i obywatelki w moim mniemaniu dodatkowo wzmacnia sylwetkę dr Śpiewak jako samodzielnej, wpływowej i odpowiedzialnej naukowczynie.

Konkluzja końcowa

Przedstawione przez dr Rutę Śpiewak osiągnięcie naukowe rozumiane według Ustawy „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce” z 2018 roku oceniam wysoko i uznaję, że stanowi znaczny wkład do rozwoju nauk socjologicznych. Habilitantka wykazała się również bardzo wysoką aktywnością naukową w krajowych i zagranicznych instytucjach naukowych,

zaangażowaniem w kształtowanie środowiska naukowego oraz wzmacnianiem nowych subdyscyplin i wyznaczaniem nowych obszarów badawczych w Polsce, w szczególności w zakresie socjologii jedzenia i socjologii wsi. Wnioskuje o dopuszczenie dr Ruty Śpiewak do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Z poważaniem